

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความนำ

สำนักงานสถิติแห่งชาติ จัดทำรายงานรายได้และการกระจายรายได้ ระดับจังหวัด ซึ่งเป็นรายงานเชิงวิเคราะห์ เพื่อนำเสนอข้อมูลพื้นฐานสำคัญสำหรับรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำเป็นต้องใช้ในการแก้ไขปัญหาความยากจนและการกระจายรายได้ของประชาชนในประเทศที่ไม่เท่าเทียมกัน อันเป็นนโยบายหลักของรัฐบาลทุกชุดที่ผ่านมา นอกจากนี้รัฐบาลยังสามารถใช้ข้อมูลดังกล่าวในการศึกษาผลกระทบที่เกิดจากนโยบาย และมาตรการด้านเศรษฐกิจและสังคมต่างๆ เช่น มาตรการลดค่าครองชีพของประชาชน ได้แก่ การขึ้นรถเมล์-รถไฟฟ้าฟรี การรักษาพยาบาลฟรี การตรึงราคาสินค้า ราคาน้ำมัน/พลังงาน เป็นต้น นอกจากนั้นผู้ใช้ข้อมูลและหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องสามารถใช้ประโยชน์ และนำไปศึกษาวิจัยในเชิงลึกต่อยอดได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว

การจัดทำรายงานรายได้และการกระจายรายได้ของครัวเรือน ระดับจังหวัด ฉบับนี้ใช้ข้อมูลจากโครงการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน(สศส.) ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลเดียวที่เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับรายได้ รายจ่าย และหนี้สิน รวมทั้งรายละเอียดอื่น ๆ ที่สำคัญของครัวเรือนโดยเก็บรวบรวมข้อมูลดังกล่าวปีเว้นปี และที่สำคัญโครงการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนสามารถนำเสนอผลได้ในระดับประเทศ ภาค และจังหวัด

1.2 วัตถุประสงค์

เพื่อนำเสนอข้อมูลสถิติเกี่ยวกับรายได้ ค่าใช้จ่ายของครัวเรือน และภาวะหนี้สินของครัวเรือนในระดับจังหวัด รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงรายได้ และการกระจายรายได้ โดยจัดจำแนกครัวเรือนออกเป็นกลุ่มตามลักษณะต่างๆ เช่น สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม ระดับรายได้ และกลุ่มควินไทล์ของครัวเรือน เป็นต้น

1.3 แหล่งข้อมูลและการนำเสนอ

- 1) รายงานเชิงวิเคราะห์นี้ใช้ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2556 ซึ่งจัดทำโดย สำนักงานสถิติแห่งชาติ รายละเอียดของโครงการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน มีดังนี้

- **คัมรวม** ครัวเรือนส่วนบุคคลในทุกจังหวัดทั่วประเทศทั้งที่อยู่ในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล ยกเว้น ครัวเรือนทูต ผู้แทนต่างประเทศ ผู้ที่อาศัยในประเทศไทยชั่วคราว
- **ระเบียบวิธี** เป็นการสำรวจด้วยตัวอย่าง (Sample Survey Method) โดยใช้แผนสุ่มตัวอย่างแบบ Stratified Two-Stage Sampling มีจังหวัดเป็นสตราตัม (Stratum) ซึ่งมีทั้งสิ้น 77 สตราตัม และในแต่ละสตราตัม (จังหวัด) ได้แบ่งออกเป็น 2 สตราตัมย่อยตามลักษณะการปกครอง คือ ในเขตเทศบาล และนอกเขตเทศบาล โดยมีเขตแดนนับ (Enumeration Area : EA) และหมู่บ้าน เป็นหน่วยตัวอย่างขั้นที่หนึ่ง ซึ่งมีจำนวนเขตแดน

- การเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยวิธีการสัมภาษณ์โดยเจ้าหน้าที่ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานสถิติจังหวัดทั่วประเทศ
 - คาบเวลาการเก็บรวบรวมข้อมูล ตั้งแต่เดือนมกราคม-ธันวาคม 2556 ด้วยจำนวนครัวเรือนตัวอย่างที่เท่ากันในแต่ละเดือน กระจายอยู่ในทุกจังหวัดทั่วประเทศ เพื่อขจัดปัญหาความแปรปรวนของข้อมูล อันเนื่องมาจากฤดูกาล
- 2) รายงานเชิงวิเคราะห์นี้ จัดทำมาแล้วรวม 9 ฉบับได้แก่ ปี 2537 2539 2541 2543 2545 2547 2549 2550 2554 และฉบับนี้ ปี 2556 เป็นฉบับที่ 10 ซึ่งโดยปกติมีกำหนดจัดทำปีเว้นปี คือเฉพาะปีที่มีการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน เก็บข้อมูลรายได้และหนี้สินของครัวเรือน สำหรับข้อมูลรายจ่ายนั้นมีการเก็บรวบรวมข้อมูลทุกปี
 - 3) นำเสนอข้อมูลเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ประเทศ ภาค และจังหวัด 77 จังหวัด และยังสามารถนำเสนอเป็นกลุ่มจังหวัดรอบกรุงเทพมหานครเป็นพื้นที่พิเศษ เนื่องจากมีลักษณะและศักยภาพแตกต่างจากจังหวัดอื่น ได้แก่ กรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี และสมุทรปราการ
 - 4) คาบเวลาอ้างอิง สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับรายได้ของสมาชิกในครัวเรือน จะเป็นรายละเอียดในระยะเวลา 12 เดือนก่อนเดือนสัมภาษณ์ ส่วนข้อมูลค่าใช้จ่ายสินค้าและบริการ จะใช้ข้อมูลของเดือนที่แล้ว ยกเว้น (เดือนตามปฏิทินก่อนเดือนสัมภาษณ์) ค่าใช้จ่ายที่ไม่ได้เกิดขึ้นเป็นประจำ เช่น ค่าใช้จ่ายในการซื้อยานพาหนะ ค่าเล่าเรียน ค่ารักษาพยาบาล ฯลฯ จะเป็นข้อมูลในรอบ 12 เดือนก่อนเดือนสัมภาษณ์ สำหรับข้อมูลค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอาหาร เครื่องดื่ม และยาสูบ จะเป็นค่าใช้จ่ายสัปดาห์ที่แล้ว (สัปดาห์ตามปฏิทินก่อนสัปดาห์สัมภาษณ์) ติดต่อกัน 7 วัน
 - 5) อัตราการตอบกลับ (Response Rate) ของการสำรวจในครั้งนี้ 82.3 % นั้นหมายถึง ว่ามีครัวเรือนที่ไม่ให้ความร่วมมือ (Refusal) หรือไม่สามารติดต่อกับครัวเรือนได้ (not contact) โดยเฉพาะครัวเรือนที่อาศัยอยู่ ณ อาคารสูง/หมู่บ้านจัดสรรที่มีระบบรักษาความปลอดภัยอย่างเข้มงวด ดังนั้น อาจเป็นไปได้ว่า สำนักงานสถิติแห่งชาติอาจจะไม่ได้รับความร่วมมือจากครัวเรือนที่มีรายได้สูง ทำให้ค่าประมาณที่ได้ อาจจะ under estimated หรือต่ำกว่าความเป็นจริง ดังนั้นขอให้ผู้ใช้ตระหนักถึงเรื่องดังกล่าวด้วย

1.4 นิยาม

คำนิยามที่สำคัญ ของข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ครั้งนี้ มีดังนี้

1.4.1 ครัวเรือนส่วนบุคคล

หมายถึง ครัวเรือนของบุคคลทั่วไปซึ่งประกอบด้วยบุคคลคนเดียว หรือหลายคน อาศัยอยู่ในบ้านหรือที่อยู่อาศัยเดียวกัน หรือในบริเวณเดียวกัน จัดหาหรือใช้สิ่งอุปโภคบริโภคอันจำเป็นแก่การครองชีพร่วมกัน โดยบุคคลเหล่านั้นอาจเป็นญาติ หรือไม่เป็นญาติกันก็ได้ เช่น ครัวเรือนที่อาศัยอยู่คนเดียว หรือครัวเรือน ที่มีพ่อแม่ลูก อาศัยอยู่รวมกัน หรืออาจมีญาติ คนรับใช้ คนงานหรือเพื่อนๆ มาอยู่ด้วย เป็นต้น

หมายเหตุ:1) ครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในหอพักทั่วไป/อพาร์ทเมนต์/แฟลต/คอนโดมิเนียม/ แมนชั่น/ หอชุดอื่นๆ ให้นับ แต่ละห้อง เป็นครัวเรือนส่วนบุคคล 1 ครัวเรือน

2) ครัวเรือนที่มีบ้านพัก/ห้องพักร่วมตัวในสถาบัน/โรงงาน เช่น บ้านพัก/ห้องพักรักษาพยาบาลในโรงพยาบาล บ้านพักอาจารย์ใหญ่ในโรงเรียน บ้านพักภาร

1.4.2 สมาชิกของครัวเรือน

สมาชิกของครัวเรือน หมายถึง บุคคลซึ่งอาศัยอยู่เป็นประจำในครัวเรือนส่วนบุคคล รวมทั้งคนที่เคยอยู่ในครัวเรือน แต่ได้จากไปทีอื่นชั่วคราว โดยไม่มีวัตถุประสงค์จะไปอยู่ประจำที่อื่นและมีลักษณะอย่างไรอย่างหนึ่ง ดังนี้

- 1) จากไปทีอื่นชั่วคราวไม่ถึง 3 เดือน เช่น ไปเยี่ยมญาติ ผู้ป่วยที่เข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาล ผู้ที่ไปบวช หรือผู้ไปทำงานเรียนหนังสือ เป็นต้น (ไม่รวม ผู้ที่จากไปเพื่อเรียนหนังสือหรือประกอบอาชีพซึ่งมีที่อยู่ประจำที่อื่น ผู้ต้องโทษ ผู้ถูกเกณฑ์ทหาร และคนไข้ในโรงพยาบาลโรคจิต ซึ่งต้องอยู่เกิน 3 เดือน)
- 2) จากไป 3 เดือนขึ้นไป แต่ไม่มีที่อยู่อาศัยประจำที่อื่น เช่น ไปทำงานในเรือ 4 เดือน เซลส์แมน ไปฝึกภาคซ้อมรบ เป็นต้น
- 3) จากไปเพื่อศึกษา อบรม ศึกษานต่างประเทศไม่ถึง 6 เดือนรวม ผู้ที่มาพักอาศัยอยู่ชั่วคราวเกินกว่า 3 เดือน

1.4.3 หัวหน้าครัวเรือน

หัวหน้าครัวเรือน หมายถึง บุคคลซึ่งสมาชิกในครัวเรือนให้การยอมรับนับถืออาจจะเป็นผู้รับผิดชอบทางการเงินและสวัสดิการของครัวเรือนหรือไม่ก็ได้ หัวหน้าครัวเรือนไม่จำเป็นต้องเป็นเจ้าของบ้าน หรือบิดามารดาของคนในครัวเรือน อาจจะเป็นสมาชิกคนใดคนหนึ่งก็ได้

กรณีที่ครัวเรือนประกอบด้วยบุคคลที่ไม่มีความสัมพันธ์ฉันญาติมาอยู่ด้วยกัน หัวหน้าครัวเรือนอาจจะเป็นผู้หนึ่งผู้ใดที่ได้รับการยกย่องจากกลุ่มบุคคลเหล่านั้นให้เป็นหัวหน้าครัวเรือน

1.4.4 รายได้ของครัวเรือน

หมายถึง “เงินหรือสิ่งของ” ที่ครัวเรือนได้รับมาจากการทำงานหรือผลิตเอง หรือจากทรัพย์สิน หรือได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่น

1) รายได้ประจำ ได้แก่

(1) รายได้ที่เกิดจากการทำงานหรือผลิตเอง

- ค่าจ้างและเงินเดือน (รวม ค่าตอบแทนอื่นๆ ที่ได้จากการทำงาน)
(ก่อนหักภาษี เงินสบทบกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ เงินประกันสังคม ฯลฯ)
- รายได้จากการประกอบธุรกิจ อุตสาหกรรม วิชาชีพ (ที่ไม่ใช่การเกษตร)
(รายรับเบื้องต้น บวก มูลค่าสินค้า/บริการของธุรกิจที่นำมาอุปโภคบริโภคในครัวเรือน ลบ ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ)
- รายได้จากการประกอบการเกษตร
(มูลค่าผลผลิตการเกษตรทั้งหมด ลบ ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ)

(2) รายได้จากแหล่งอื่นๆ ที่ไม่ใช่จากการทำงาน

- เงินบำเหน็จ/บำนาญ เงินประโยชน์ทดแทนต่างๆ (เกิดอุบัติเหตุ/การเจ็บป่วยจากการทำงาน)
- เงินชดเชยการออกจากงาน
- เงินและสิ่งของที่ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลนอกครัวเรือน/รัฐ/องค์กรต่าง ๆ
- รายได้จากทรัพย์สิน เช่น ค่าเช่าที่ดิน บ้าน ค่าลิขสิทธิ์ และสิทธิบัตร ดอกเบี้ย
- การลงทุน (ที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน) เช่น การซื้อ/ขายหุ้น การลงทุนแล้วได้รับเงินปันผล ฯลฯ

รวม (ประเมิน) ค่าเช่าบ้านที่ครัวเรือนเป็นเจ้าของและอยู่เอง หรือที่อยู่อาศัยที่บุคคลอื่นให้อยู่ฟรี

2) รายได้ไม่ประจำ ได้แก่ เงินที่ได้รับเป็นเงินรางวัล เงินถูกสลากกินแบ่ง เงินมรดกของขวัญเงินได้รับการประกันสุขภาพ อุบัติเหตุ ไฟไหม้ หรือค่านายหน้า (ในกรณีที่ไม่ได้ประกอบเป็นธุรกิจ)

1.4.5 ค่าใช้จ่ายของครัวเรือน

หมายถึง การใช้จ่ายเกี่ยวกับ “สิ่งของหรือการบริการด้านต่าง ๆ” ที่จำเป็นต่อการครองชีพที่ครัวเรือนต้องซื้อ/จ่ายด้วยเงิน หรือได้มาโดยไม่ได้ซื้อ/จ่าย (ผลิตเอง ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น รัฐเป็นสวัสดิการจากการทำงาน หรือเบิกได้จากนายจ้าง)

1) ค่าใช้จ่ายสินค้าและบริการ ได้แก่

(1) ค่าใช้จ่ายอุปโภคและบริโภคของครัวเรือน

- ที่อยู่อาศัย
- เครื่องแต่งบ้าน ของใช้เบ็ดเตล็ด และการดำเนินการในครัวเรือน
- ค่าจ้างบุคคลที่ให้บริการแก่ครัวเรือน
- เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย รองเท้า ของใช้/บริการส่วนบุคคล
- เวชภัณฑ์และค่ารักษาพยาบาล
- การเดินทางและการสื่อสาร
- การศึกษา
- การบันเทิง การอ่าน และกิจกรรมทางศาสนา

(2) ค่าใช้จ่ายที่ไม่เกี่ยวกับอุปโภคบริโภคของครัวเรือน

- ภาษี (ทุกประเภท) ค่าบริการทางการเงิน ค่ารับทางกฎหมาย
- ค่าสมาชิกกลุ่มอาชีพ
- เงิน/สิ่งของ ที่ส่งให้บุคคลนอกครัวเรือน
- เงินบริจาค เงินทำบุญ/ช่วยงาน
- เบี้ยประกันภัย/ทรัพย์สิน/ประกันชีวิต (ไม่ใช่ประเภทสะสมทรัพย์)
- ซื้อสลากกินแบ่ง/หวย การพนัน
- ดอกเบี้ยจ่าย/ดอกเบี้ยชำระ และอื่น ๆ (ค่าขนย้ายบ้าน ฯลฯ)

2) ค่าใช้จ่ายอาหาร เครื่องดื่ม และยาสูบ ได้แก่ อาหารทุกประเภท (อาหารสด อาหารแห้ง อาหารสำเร็จรูป เครื่องปรุงรส ฯลฯ) เครื่องดื่ม (มี/ไม่มีแอลกอฮอล์) และยาสูบ (ยาเส้น ยาฉุน หมาก ยานัตถ์ ฯลฯ)

1.4.6 สถานะทางเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือน

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้จัดจำแนกครัวเรือนออกเป็นกลุ่มตามสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมโดยพิจารณาจากแหล่งรายได้ส่วนใหญ่ของครัวเรือน สถานภาพการทำงาน ประเภทของกิจกรรมในเชิงเศรษฐกิจและอาชีพเป็นหลัก โดยนำเสนอเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

- 1) ผู้ถือครองทำการเกษตร (รวมการทำประมงทะเล)
- 2) ผู้ประกอบธุรกิจที่ไม่ใช่การเกษตร
- 3) ลูกจ้าง แบ่งเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ
 - ผู้จัดการ นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพ เสมียน พนักงานขายและผู้ให้บริการ
 - ผู้ปฏิบัติงานในการผลิต ก่อสร้าง และเหมืองแร่ คนงานเกษตร ป่าไม้และประมง
- 4) ผู้ไม่ได้ปฏิบัติงานในเชิงเศรษฐกิจ หมายถึง บุคคลต่อไปนี้
 - ก) แม่บ้านหรือผู้ที่ทำงานบ้าน
 - ข) นักเรียน
 - ค) ผู้เกษียณอายุ และคนชรา
 - ง) ผู้ไม่สามารถทำงานได้ เนื่องจากพิการทางร่างกายหรือจิตใจ หรือเนื่องจากเจ็บป่วยเรื้อรัง คนขอทาน เป็นต้น

1.4.7 กลุ่มควินไทล์ของครัวเรือนเรียงลำดับตามรายได้ประจำต่อเดือน

หมายถึง การจัดจำแนกครัวเรือนออกเป็น 5 กลุ่ม เท่า ๆ กัน โดยจัดเรียงครัวเรือนตามรายได้ประจำต่อคนต่อเดือนจากน้อยไปหามาก

1.4.8 สัมประสิทธิ์ของความไม่เสมอภาค (Gini Coefficient) ของรายได้

หมายถึง ค่าที่แสดงความแตกต่างของรายได้ของครัวเรือน มีค่าระหว่าง 0-1 ถ้าเป็น 0 แสดงว่า ไม่มีความแตกต่างของรายได้ แต่ถ้าเป็น 1 แสดงว่ามีความแตกต่างของรายได้มากที่สุด

1.4.9 หนี้สินของครัวเรือน

หมายถึง เงินกู้ยืมที่ค้างชำระทั้งจากสถาบันการเงินและบุคคลอื่นนอกครัวเรือน รวมหนี้สินที่เกิดจากการเช่าซื้อ การซื้อสินค้าเงินผ่อน การซื้อสินเชื่อจากร้านค้า การจำนำ การจำนอง และเงินส่งชำระตาย เป็นต้น

1.4.10 หนี้สินในระบบ

หมายถึง หนี้สินที่กู้ยืมจากธนาคาร สถาบันการเงิน สหกรณ์ออมทรัพย์ หรือสวัสดิการของสำนักงาน หรือดำเนินการโดยหน่วยงานภาครัฐ (เช่น กองทุนหมู่บ้านฯ) โดยมีอัตราดอกเบี้ยไม่เกินที่กฎหมายกำหนด

1.4.11 หนี้สินนอกระบบ

หมายถึง หนี้สินที่กู้ยืมจากบุคคลธรรมดา เช่น นายทุนเงินกู้ พ่อค้าคนกลาง ญาติ เพื่อนบ้าน โดยมีอัตราดอกเบี้ยเป็นไปตามที่ผู้ให้กู้กำหนด